

Գերմանիա և իր քաղաքական նոր
ընթացքը .

(Տես էջ 238 :)

Բայց որպէս զի այս դիմակալութիւն
քը կարենան կազմուիլ և Բրուսիոյ ըզ-
Գերմանիա ընկղմելուն ջանիցը խափան
ըլլալ, հարկ չկայ արտաքին պատերազ-
մի : Կրնանք յուսալ որ խաղաղութիւ-
նը տևէ . քանի մը ամիս առաջ Լիւք-
սանպուրի խնդիրը մէջ տեղ հանեց այս
հարցումը, և ուշի ուշով մտածել տը-
ւաւ այն ամէնուն՝ որ նոյն ժամանակ
կը կարծէին թէ ահագին պատերազմ
մը պիտի բացուի . անդունդին եզերքը
մէկ սխալ քայլափոխ մ'ալ կը խոհեմ
ցընէ ամենէն աւելի յանդուգն մարդի-
կը : Ասանկ եղաւ նաև Անգլիոյ և Միա-
ցեալ Նահանգաց մէջ, որ շատ աւելի
շրջահայեաց եղան յետ որոյ մազ մնաց
կռուի պիտի ելլային իրարու հետ Գրիկոյ
նաւուն համար : Անտարակոյս ատեն
ատեն ժողովուրդ մը որ իրեն երկրին մէջ
անհանգիստ վիճակի մէջ է, կ'ուզէ այս
նեղութենէս ազատիլ իրեն զրացինե-
րը տագնապելով . այսօրուան օրս Գեր-
մանիա ասիկայ չէ ոգիներուն տրամա-
դրութիւնը : Իրաւ է որ վերջի պատե-
րազմը շուտ լմնցաւ, բայց իրեն պատ-
ճառած վնասները չէին կրնար մէկ գըր-
չի շարժուածքով մ'աւրուիլ . գնտակ-
ները և մաղձացաւը ընկերութեան բո-
վանդակ դասերուն մէջ խրամներ բա-
ցին, սուգը ամէն տեղ մտաւ : Բոլոր
զօրաւոր մարդոց՝ ի զինուորագրութիւն
կոչումը երկրագործութեան՝ ճարտա-
րութեան և վաճառականութեան մէջ
անանկ չփոխութիւն մը ձգեց որուն
հետևանքները դեռ ինչուան այսօր կ'ի-
մացուին . նոր պատերազմի մը հեռա-
նշմար տեսարանը շատ աւելի պզգալի
է Գերմանացւոց յորմէ հետէ ճանչցան
վերջին կռուոյն մէջ թէ ինչպիսի ար-
հաւիրք կը բերէր իրեն հետը . այն պա-
տերազմելու ծարաւը՝ որով կարծենք

թէ բորբոքած է ամէն զինուոր, ընդ-
հանուր չէ գերմանական բանակներուն
մէջ . անցեալ կռուոյն յիշատակը դեռ
շատ թարմ է անոնց միտքը որ այն ժա-
մանակ պատերազմեցան Բրուսիացւոց
դէմ և այսօր չեն կրնար փափագ ունե-
նալ իրեն հրամանատարութեան տակ
ծառայելու : Իսկ բրուսիական բանակը
աւելի 1865ի Տիւբէլին վրայ կը պար-
ծի քան թէ 1867ի Սատովային վրայ,
որովհետև ինչուան ետքի տարին իր
քաջութիւնը Եւրոպա ամէն տեղ ճանչ-
ցուած չէր . կը բաղձար որ զայն հրա-
տարակէ և չէր կրցած մինաւորիկ ա-
ռիթը գտնալ եւրոպական մեծ կռուոյ
մը մէջ . որչափ որ վտիտ էին Տանիմար-
քայի մէջ ստացած դափնիները՝ այն-
չափ աւելի պէտք կը զգար զանոնք
պատկառելի ընելու : Ընդհակառակն
հիմա որ վաղէրուէն ետքը ամենէն ա-
ւելի իրավճար պատերազմը շահեցաւ,
ու բոլոր աշխարհի զինուորութեանը
նպատակի կէտն է, և միանգամայն փոր-
ձով գիտէ թէ որչափ մեծ են պատե-
րազմին արկածքը, լեզուն փոխուած
է . վերջապէս բովանդակ գերմանական
ազգին մէջ ընդհանրապէս խօսելով
շատ քիչ են նոր պատերազմէ մը օգ-
տի յոյս ունեցողները . որոնք որ վեր-
ջին դիպուածներէն շահեցան կ'ուզեն
պարապով ձեռք ձգած բարիքնին վա-
յելել, իսկ կորուստով ելլողները կը
սպասեն որ խաղաղութեան հաստա-
տուելով գլխուն ճարը տեսնան :

Բայց եթէ Գերմանացիք կը փափա-
քին լմնցընել յանդորրու իրենց ազ-
գային միութեան գործը, նովին իսկ
չեն ուզեր որ իրենց ներքին խնդիրնե-
րուն մէջ ու իցէ մէկը միջամուխ ըլլայ :
Ալսակիան և Լորենան նորէն ստանա-
լու կամ Հոլանտան իրենց հետ խառ-
նելու գաղափարը՝ Գերմանացւոց աչքին
առջև պատմութեան դասատուի մը
ըղբղէն ելած եղջերուաքաղի մը պէս
է . բայց իրենք ալ ունին իրենց մոն-
րոյեան ¹ վարդապետութիւնը . « Գեր-

¹ Ճէյմս Մոնրոէ, Ամերիկացի, (ծն. 1758ին
† 1831ին) իբրև ինքնակամ զինուոր Անկախու-

մանիա Գերմանացւոց համար » . և ով որ անոր փնասէ ոչ միայն երկրին մէկ մասը գրաւելով՝ որուն բովանդակութիւնը իրենց մէջ հայրենիքն է, այլ և պարզ իրենց ներքին գործոց մէջ խառնուելով, ապահով է որ ամէնքն ալ իրեն դէմ դարձած կը տեսնայ . ասիկայ անանկ բան մ'է զոր անգիտանալ կեղծելն 'ի զուր է և անտեղի : Ասկէց առաջ կու գայ դիւրագրգիւ զգացմունք մը ուսկից բրուսիական կառավարութիւնը կրնայ օգտուիլ ամէն ժամանակ թէ որ տէրութեան մը հետ աւրուելու պատճառ կը փնտռէ : Երբ Պ . տը Պիսմարք յետ հաւանելու որ Լիւքսանպուր գնուի խօսքին վրայ չկեցաւ, Գերմանացւոց կարծիքը բաղադրելով՝ որ այս վաճառքին դէմ ելեր էին , ամբաստանեցին զինքն իրեն նենգաւոր . և անանկ սեպեցին որ այս կարծեաց յողդողութիւնը կեղծ էր և բոլորովին իրեն խանութէն ելած : Այս անգամ եպերեցին զինքը, խռովութիւնը ճշմարիտ էր . բայց Պ . տը Պիսմարք իրեն զիջողութիւնը խոստացած օրը կրնայ խարդախ համարուիլ, որովհետեւ գիտէր որ գերմանական զգացումը բացարձակապէս պիտի չհանէր եղածին, և պէտք ըլլար նէ զինքը պիտի բռնադատէր ալ :

Լիւքսանպուրի խնդիրն որոշուած է . միայն մէկ քանի Գերմանացիք կան որ բերդին պարպուիլը կը սեպեն իբրեւ ազգային պատուոյն նախատինք . բայց բոլոր այս խնդրոյս յիշատակը Գերմանիա արդէն հին գաղափար մը հաստատած է, որ և վաղ կամ անագան կրնայ զրգապատեհ ըլլալ խաղաղութեան պահուելուն, այսինքն այն համոզմունքը թէ կայսրն Նաբոլէոն միտքը դրած է պատերազմիլ և յարմար ատենին կը սպասէ : Այս մտածութիւնս ամենուն սրբտին մէջ տեղիք ըրաւ 1859էն ետքը .

Թեան կուրին մէջ մտնալէն ետքը, երկու անգամ զրկուեցաւ Գաղղիա՝ Միացեալ Նահանգաց լիազօր պաշտօնեայ և գեսպան . 1817ին միութեան նախագահ ընտրուելով, կրկին հաստատուեցաւ Իշխանութեանը մէջ 1821ին :

առջի բերան խրիմու պատերազմը հրատարակողը նուաճելոց ապաւէն կը սեպուէր, պահապան Գերմանիոյ ընդդէմ Ռուսաստանի . Գաղղիական վարչութեան 1866ի մէջ ցուցած տկարութիւնքը չխախտեցին այս համոզմունքս . ամէնքը գիտէին որ պատրաստ չէր և գերմանականութեան անվստահութիւնը շուտով հաստատուեցաւ Դիւյլըռեայ դահլճին սնոտի ջանիքը որ հետզհետէ ձեռք ձգէ Մայենցան, Լանտաւը կամ Լիւքսանպուրը : Գերմանացիք որ աւելի իրենց բանին գործքին զբաղած են, այնչափ չեն ճանչնար Գաղղիան քանի մը տարիէ 'ի վեր . յայտնի է որ Թիէռի պրանչելի պերճախօսութիւնը մեծ արձագանգ ունեցած է Հռենոսէն անդին . բայց Գերմանացիք իրեն խօսած ճառերէն միաւորական շարժման հակառակ սաստիկ բացատրութիւնները միայն մտքերնին պահած են, առանց մտածելու որ այն բացատրութիւնքը շատ տարբեր կ'ըլլային եթէ այս շարժմանս նպատակը եղած չըլլային ոյժը և բրունութիւնը, և առանց հաշուի առնելու ոչ մեծ ճարտարախօսին տեսութեան կէտը և ոչ վէճին մնացած մասը որ իր խօսքերովը պայծառացած է : Յետ վարչութեան մտածութիւնը փնտռելու Գօնուդիդիսիօնէյ օրագրին յօդուածներուն մէջ, Գերմանացիք կարծած են որ նորերս Բարիզ հաստատուած մէկքանի լրագրոց էջերուն մէջ գտած ըլլան գաղղիական ազատ կողմին հասարակաց զգացումը . կարծած են և դեռ ալ կը կարծեն որ եթէ կայսրն անձնապէս կը փափաքի Գերմանիոյ հետ պատերազմելու, ինքն ալ մղուած է առ այն գաղղիական ժողովրդեան պատերազմասէր կիրքերովը, և ան ատեն կ'ըսեն որ եթէ պատերազմն անվրէպ պիտի շարժի՝ աւելի աղէկ է ժամ մ'առաջ սկսիլը, աւելի աղէկ է կարճ և աղէկ ընելը՝ որ հիմկու անհանգստութենէն ազատին, քան թէ խարդախ դրացւոյ մը շնորհներ ընելով առօրեայ խաղաղութիւն մը գնել . անով ոչ թէ պատերազմ գրգռելու փափաք կու գայ, այլ

պատերազմէն զդուշանալու համար ա-
մենեւին հաշտութեան ոգի չունենալը :
Պատերազմն ամիսոսալով հանգերձ յան-
ձըն կ'առնուն զայն իբրեւ հարկաւոր
չարիք մը, և յետ միանգամ սկսելու
որպէս զի շուտով ալ լմընցնեն՝ եռան-
դեամբ առաջ պիտի տանին . Գերմա-
նիա չմղեր զՊ . տը Պիսմարք 'ի պա-
տերազմ' , մանաւանդ թէ շնորհակալ
ալ կ'ըլլայ թէ որ զինքն անկից ազատ
ընէ . բայց իրեն ձեռացը մէջ կը դնէ
պատերազմը բորբոքելու և առաջ տա-
նելու միջոցները :

Եւրոպիոյ խաղաղութիւնը ուրեմն այս-
օրուան օրս բրուսիական քաղաքագի-
տութեան շահերէն կը կախուի : Ո՞րն է
այս քաղաքագիտութիւնը . Պ . տը Պիս-
մարք կ'ուզէ հաւտացընել թէ ինքը ին-
չուան վերջի կէտը բանեցուցած ըլլայ
իր ազդեցութիւնը՝ Լիւքսանպուրի նը-
կատմամբ պատերազմին ճայթումը խա-
փանելու համար , նոյնպէս ալ անցեալ
տարի կըցաւ Բրուսիոյ ձեռքով թագեր-
նէն զրկուած իշխանները համոզել՝ որ
իրենց զահրնկէցութիւնը իրեն թագա-
ւորին հրամանաւը եղած էր ընդդէմ
իր խրատներուն : Յայսմ դժուարին է
ճշմարտութիւնը կատակերգութենէն զա-
տել . ինչ որ ալ ըլլայ այն պատճառ-
ները որ դարնան պատերազմն իրեն
ցանկալի պիտի ընէին և ընդհակառակն
անկէ վախնալուն ալ ունեցած պատ-
ճառները զիւրին է գուշակելը : Բրու-
սիական զինուորութեան վիճակը որ
լաւ ևս կազմ և վառեալ է , մերինէն
աւելի շատուոր և յաղթութեան փա-
ռօք պսակեալ , և Գերմանիոյ միութիւնն
օտար պատերազմի կրակովը ամրացնե-
լու փափաքը կարծես թէ իրեն խորհուրդ
կուտային ձեռնարկութիւնը շտապե-
լու . սակայն յետ բազմապատիկ տա-
րակուսանաց բրուսիական վարչութիւ-
նը 'ի սրտէ ցանկացաւ խաղաղութեան :

Իմացեր էր որ պիտի յօգնեցնէր ըզ-
Գերմանիա նոր և մեծ պատերազմ մը
վրան ծանրացնելով . հասարակաց կար-
ծիքը որ վայրկեան մը բռնկեր էր՝ այն
ատեն արագ արագ հանդարտեցաւ երբ

որ ամենէն աւելի մօտալուտ կը տես-
նուէր կռիւր : Հարաւային տէրութիւն
ները որ կը փութային նիզակակցու-
թեան դաշնադրութիւնքն ստորագրել ,
կը դանդաղէին պայմանները կատարե-
լու . իրենց զինուորական վիճակն ու-
րիշ կերպով այլափոխած չէին բայց ե-
թէ խանդարելով , ուստի աւելորդ էր
զօրաւոր օժանդակութիւն մը սպասել
իրենցմէ : Հաննովէր մեծ դաւաճա-
նութիւն մը կը միտար որ կ'երևայ թէ
բռնկելու համար ուրիշ բանի չէր սպա-
սեր եթէ ոչ գաղղիական դրօշուն իշ-
պայի գետաբերանը երկնալուն . անտա-
րակոյս 'ի դերեւ պիտի ելլէր կամ ընկ-
ճուէր պիտի ազգային զգացման դիմա-
ցը , որ ամէն բանէ առաջ թշնամի է օ-
տարներուն . բայց անկարելի էր յայնմ
շնչմարելը ծանր երևոյթ մը և ձախոր-
դութեան ատեն մեծամեծ դժուարու-
թեանց նախերգանք : Գերմանիոյ մէջ
Բրուսիոյ ազատագէտ թշնամիքն անոնք
էին որ ամենէն աւելի 'ի կռիւ կը զըր-
դուէին , յուսալով որ Հռենոսին վրայ
յաղթուելէն իրեն իշխանութիւնը կոր-
ծանի . ասիկայ իրաւցընէ մտածելու
նիւթ էր , և պատերազմը մէկդի դրուե-
ցաւ : Գալ տարի մի և նոյն պիտի ըլլայ
հիմակուան վիճակը . Բրուսիա նոյն դը-
ժուարութեանց հետ պիտի կռուի , նոյն
առեղծուածները պիտի ջանայ լուծել .
հարաւային տէրութիւնները անշուշտ
աւելի բարեկարգեալ պիտի ըլլան , բայց
իրենց բարգաւաճանքը պիտի չհաւա-
սարին նոյն ժամանակուան մէջ գաղ-
ղիական բանակին ըրածներուն : Ու-
րեմն Բրուսիա պատերազմ ընելու շահ
մը չունի ինչպէս չունէր իրեք ամիս ա-
ռաջ ալ , ընդհակառակն պատերազմէն
խորշելու պատճառները իրեն համար
աւելի հաստատուն պիտի ըլլան . միով
բանիւ ժողովուրդը յանձն առած են
պատերազմը , բայց ոչ լիակամ . տէրու-
թիւնը թերեւ միւլուի առ այն յանկար-
ծագէպ իրաց ետեւէ ետեւ պատահելու
վը , բայց դեռ որոշած չէ . պատերազմ
ուրեմն կարելի է , բայց ոչ բնաւ ան-
հրաժեշտ , և կը տարակուսիմ հաւա-

նական ալ ըսելու :

Եթէ պատերազմը փրթելու ըլլայ, թերևս բրուսիական իշխանութե չէնքը 'ի հիմանց խարխարի. իրեն առաջին արգասիքն ան պիտի ըլլայ որ ոչնչացնէ այս իշխանութեան հակառակ որ և իցէ դիմակալութիւնը և բոլորովին միացնէ հիւսիսն և հարաւը, չէ թէ յօգուտ Գերմանիոյ, այլ լոկ Բրուսիոյ, որ ազգային զինուորական ուժոյն միակ ներկայացուցիչն է : Իսկ եթէ ընդհակառակն խաղաղութեան պահուելովն և հարաւային տէրութեանց դաշնակցութեան մէջ մտնալովը Գերմանիա բաւական զօրաւոր ըլլայ խափանելու բրուսիական դրութիւնը և ընկղմէ ըզբրուսիան փոխանակ անկից ընկղմուելու, կրնայ այս երջանիկ վախճանիս հասնիլ յանուն և 'ի ձեռն ազատական գաղափարաց : Կրնան նորոգեալ և կազդուրեալ ազատ կողմին չորս դին հաւաքուիլ բոլոր այն տարերքը որ ներհակ են կեսարականութեան հաստատուելուն. իրաւ է որ այս կողմն քայքայած է բայց ոչ իսպառ անհետ եղած, և այնչափ կարծեաց և այլ և այլ շահուց խառնակութեանը մէջ զոր հաւատարմութիւն սահմանադիր ժողովն ալ իրեն վրայ երեցուց, արդէն իրեն ծրարութրը պայծառ կերպով նկարուած է : Այս ժողովս կազմելու համար Պ. տը Պիսմարք ապաւինեցաւ համաշխարհական քուէարկութեան՝ ուսկից շատ աւելի յաջող ելից կը սպասէր, քան թէ կրկնաստիճան դրութենէն որ բրուսիական սահմանադրութեան կանոնն է : Այս տեսակ ընտրութիւնն, ինչպէս գրեթէ ամէն տեղ կը տեսնուի, զրկած է առ նորաձոյլ ժողովն ծայրայեղ կարծեաց տէր մարդիկ, և միջին աստիճանիները աննշան քիչուորութեան մը մէջ մնացած են. հին ազատական կողմն որ կը տիրէր բրուսիական խորհրդարանին մէջ՝ բոլորովին ջախջախած է :

Նախնի բրուսիական գաւառներուն մէջ գիւղական ընտրանոցները (collèges ruraux) մեծ հողակայներու և վարչութեան կրկնակի ճնշմանը տակ պահ-

պանողական երեսփոխաններ անուանած են, մինչդեռ գրեթէ բոլոր քաղաքները արմատականներ կամ հասարակապետականներ ընտրեցին : Նոյն իսկ Պեռլին քաղաքը շատ յարգ մը չընծայելով անցեալ տարուան դիպուածոց իրեն տուած շահերուն և կացութեանը, քաջութեամբ զլացաւ իր ընտրութիւնը Պ. տը Պիսմարքի և Ռուս զօրավարին, և ընտրեց երկու անանկ անձինք որ ծանօթ են 1848ին հասարակապետականաց կողմը վարած պաշտօններնուն համար : Բրուսիական նոր գաւառաց մէջ թերևս բաց 'ի Նասսաւէն ընտրեալ նուիրակաց յղովագոյն մասը՝ բրուսիական վարչութեան թշնամի է, այս նոր տիրոջ համար ունեցած ատելութիւնն ին միացնելով ազատականները և հին պահպանողները : Դաշնակից պետութեանց մէջ այլ և այլ կառավարութիւնք թող տուած են որ համաշխարհական քուէարկութիւնը ուղածին պէս գործէ և ասով բնականապէս ամենէն աւելի աննման արգասիքը առաջ եկած են : Համալուրկ միանալ ուղած է. Մէքլէմպուրկի մէջ համաշխարհական քուէարկութիւնը մտած է խնամով պահուած կալուածական դրութեան մը մէջ. հոնտեղի գիւղականք որոնց վրայ դեռ կը տեսնուին գերութեան մնացորդներ՝ այնպիսի երեսփոխաններ փնտռած են որ ըստ իրենց կարծեացը ամենէն աւելի հակառակ են իրենց տէրերուն, այսինքն արմատականներ : Ընդհանրապէս առանձնական շահերը յաղթած են հասարակաց կարծեաց, բայց ընտրութեանց ամբողջութիւնը Սատովայէն առաջ բրուսիացի չեղող երկիրներուն մէջ՝ մեծ ամբոխ մը կազմեց ընդդէմ Պ. տը Պիսմարքի :

Բրուսիական նախնի գաւառաց նըւիրակներովն երկու կողմերը գրեթէ հաւասարակշիռ եղած են սահմանագիր ժողովոյն մէջ : Պ. տը Պիսմարք որ չէր կրնար բացարձակապէս վստահ ըլլալ թէ ասոնց և թէ անոնց վրայ, ուղած է հետեւնին խաղալ ինչպէս ըրեր

էր բրուսիական խորհրդարաններուն մէջ: Պաշտօնողականաց որ զինքը հաւատարացի տեղ կը դնեն՝ ցուցած է թագաւորին կամքը. ազատականաց՝ լիովին ազատութիւն տուած է որոշելու և առաջարկած է իրեն շինած սահմանադրութիւնը: «Կրնաք գումարուիլ ինծի դէմ քուէ ձգելու համար, ըսած է իրենց, բայց ոչ երբէք պիտի միաբանիք երբ որ պէտք ըլլայ գործողութիւն մը տեսնել, և անգամ մը ձեր անկարողութիւն երևնալէն ետքը բովանդակ Գերմանիա զձեզ պատասխանատու պիտի համարի այն շփոթութեան որ իրեն գլուխը պիտի բերէք իր կազմութիւնը կապկպելով»: Վերջապէս բախտովին յարմար ատեն Լիւքսանպուրի խնդիրը դուրս ելաւ, զոր ջանաց ըստ կարի երկընցնել որպէս զի յանուն ազգային պատուոյն՝ իր թշնամեաց բերանը գոցէ: Այս խաղա Պ. տը Պիսմարքի առաջարկած սահմանադրութիւնը գրեթէ բոլորովին ընդունելի ըրաւ, բայց չարզիւց զօրաւոր դիմակալութեան մը դեռ ցան և ցիր բովանդակ տարերքը որ զիրար համրեն և իրարու մօտենան: Բրուսիացի նախապաշտօնէին յաղթանակն անկատար եղած է, և ազատական կողմին տկարութեամբն հանդերձ՝ սահմանադրութեան պատճառաւ ծագած խորհրդարանին պայքարներէն մէկքանին ապագային համար բարեգուշակ են: Պ. տը Պիսմարք դիմացը կանգնած տեսաւ այն հռչակաւոր զինուորական խնդիրը որ իրեն երկայն բանամարտութեանն առիթ եղած է բրուսիական խորհրդարանին հետ. և այն պնդութիւնը որով երկու կողմէն մաքառած են առանց մէկուն կամ մէկալին յաղթելուն՝ կը ցուցնէ որ այսուհետեւ Գերմանիոյ մէջ զինուորական խնդիրը փորձաքար մը պիտոր ըլլայ որ սահմանադրական վարչութիւններէն: Այս խնդիրս բաւական կարեւոր է որուն լուծուելէն կը կախուի ինքնիշխանութեան կամ ազատական զաղափարաց գլխաւորութիւնը:

Բանն է գիտնալը թէ արդեօք զօրաբաժինը նոյն իսկ սահմանադրութենէն պիտի որոշուի, և թէ յետ միանգամ այսպէս սահմանուելու թագաւորը պիտի կարենայ առանց խորհրդարանին մէջը խառնուելուն՝ ամէն տարի պէտք եղած զօրքը և ստակը գումարել, որպէս զի բանակը ոտքի վրայ բռնէ. կամ թէ ինչպէս արդէն կ'ըլլայ ամենէն աւելի նուազ ատենակալ (parlementaire) տէրութեանց մէջ, պատերազմին ծախքը և զօրքը տարուէ տարի ազգին երեսփոխաններէն պիտի որոշուի: Վերջապէս ասիկայ խորհրդարանին և գործադիր իշխանութեան մէջի գլխաւորութեան խնդիրն է, թէ միայն մէկ հոգւոյ մը կամքը առաջ պիտի երթայ՝ չէնէ ժողովրդեան. անձնակաւն թէ ազգային վարչութե մը խօսքը պիտի անցնի: Այսպէսով ընդարձակուած երկրին վրայ Բրուսիա կըցած չէ ընդունելի ընել տալ ժողովոյն բացարձակութե սկզբունքըն ամէն հնարք բանեցնելէ ալ ետքը: Այնպիսի պայմանադրութեամբ մը որ խնդիրը կը յապաղէ առանց հիմնովին լուծելու, զինուորական օրէնքը հինգ տարուան համար վճռուած է. ասանկով ազատական կողմին ապագայն ապահովացաւ և հինգ տարիէն եթէ զօրաւորագոյն ըլլայ՝ պիտի կարենայ ասանկ պատրաստուած երկրին վրայ յաղթանակ կանգնել իրեն սկզբունքներուն:

Այս կէս յաջողութիւնն որմէ աւելի բան մը չէին կրնար ձեռք ձգել ազատականը այսօրուան օրս, կը ցուցնէ որ մեռած չեն և կրնան նորէն կաղմուիլ ու ասպարէզ մտնալ առաջինէն շատ աւելի զօրաւոր. ինչու որ մի է Գերմանիա և այսուհետեւ իրենց վրայ դրուած պարտքն աւելի մեծ է և աւելի դժուարին. ասոր համար կրնան կուսակիցներ գումարել, որոնց վրայ տարի մ'առաջ վստահանալու իրաւունք չունէին: Իսկ պաշտօնողական կողմը իրմէ աւելի խանդարեալ է. շատ մը լաւաբարոյ մարդիկ որ զԲրուսիոյ թագաւորն իրենց զաղափարներուն իբրեւ

անձնաւորութիւնը կը համարէին և հիմա իրենք քաղաքագիտութեամբը զգացմունքնին մահացած են և կարծիքնին ալ տակնուվրայ եղած, բոլորովին ազատականներուն կողմն անցած են։ Զօրաւոր շահեր ազատական կողմէն օգնութիւն և պաշտպանութիւն պիտի խնդրեն ընդդէմ բրուսիական ինքնիշխանութեան ձեռքն երկընցնելուն։ Գուլիէլմոս թագաւորին հպատակ թագաւորները եթէ կարենան յարմար ժամանակը գտնալ՝ պիտի կարենան այս կողմին հետ կապել իրենց մնացած իշխանութեան և փառաց պահպանութիւնը։

Ասոնք են այն այլ և այլ տարերքը որ վերջին պատերազմէն Գերմանիա ելած շփոթութեան մէջ կը սկսին զրտուիլ. անցեալ տարի կարելի եղած բանը որ Գաղղիոյ ալ կրնար փափաքելի ըլլալ և մեր դրացիներուն աւելի յարմար գալ, այսօրուան օրս անդառնալի կերպով դատապարտուած է։ Գերմանական միութիւնն որ երկայն ժամանակէ 'ի վեր կը պատրաստուէր՝ եղած է, բայց զինուոց բռնութեամբ և շողիւնով արտաքին խնդիրներ կամ ներքին պատահարներ կրնան դիպուածոց բնական ընթացքն շտապել կամ բարեկարգել. պատերազմ մը կրնայ չարժիլ և լռեցնել ամէն նորելուկ դիմակալութիւնքը որ բրուսիական դրութեան իշխանութիւնը քիչ շատ կը կաշկանդեն։ Խռովութեան քամին կրնայ փչել Գերմանիոյ վրայ և Բրուսիոյ թագաւորը յետ մէկիկ մէկիկ ամէն կուսակցութիւնը ձեռք առնելու առանց մէկն ալ կարենալու իրեն վրայ վստահացնել, պիտի իմանայ օր մը որ այնչափ բարձրանալը իր գահուն բնական նեցուկներն իւրովի խախտելովը եղաւ։ Եթէ ընդհանաւ կան խոր խաղաղութիւն մը յաջորդէ Սատովայի միւրկին, կրնանք արդէն իսկ նշմարել որ Գերմանիոյ յետափոխութեան մէջ ազատական գաղափարը կը զարթոնն կը գտնան իրենց հին պաշտպանները՝ նոր ջատագովներ ալ կը ստանան և կը կռուին կեսարա-

կանութեան Եւրոպէի միջնաշխարհն ողողելուն դէմ։ Եթէ ժողովուրդը իրեն ձեռն տայ, ո՞րքա՞ն է թէ օր մը Պ. տը Պիսմարքն ալ իրենց ամենէն աւելի նախանձայոյդ արբանեակներէն մէկը պիտի չըլլայ։

Որ և իցէ կերպով այսօրուան օրս չենք կրնար անստուգութեամբ լի ապագայի մը խորը թափանցել. բայց մեր պաշտօնը ոչ երբէք այն յաջողութեան կոյր զարմացողաց պէս եղած է՝ որ ուրիշ բան չեն մտածեր եթէ ոչ գուշակել զայն որպէս զի հեռուանց երկրը պագութիւն մատուցանեն։ Այսպիսի անհնարին խռովութեան մ'առջև, որով հիմա Գերմանիա կը տոչորի, առանց յօգնելու ապառնի դիպուածոց մթութիւնը չափելով և կամ անցեալ մ'ափսոսալով որա՞յ յարութիւն առնելիք չունի, պէտք է նայինք որ ներկան դատենք արդարութեամբ։ Թերեւս հիմակուրնէ ալ կարենանք իմանալ թէ իբրեւ Գաղղիացի, իբրեւ ազատական, և կրնանամ ըսել նաեւ իբրեւ Գերմանիոյ անկեղծ բարեկամ՝ որ կողմին պէտք է թե թիկունք ըլլանք։

Զինաց բարքը և սովորոքիւնները.

Զինական գծագրութիւնը եւրոպականին և սկերուն մէջը կը կայանայ, և կամ ըսենք երկուքին խառնուրդն է։ Զինաց ճակատը և երեսին ստորին մասը յետսագոյն կողմը կը դառնայ աւելի քան զԵւրոպացւոցը, բայց շատ նուազ քան զԱփրիկեցւոցը։ Շրթունքնին սկին պէս թանձր չեն, քթերնին տափունչ և ռնդունքնին Եթովպացւոյն պէս զատուցեալ. աչքերնին խոտորնակի, յօնքերնին ծայրերէն վեր բարձրացած, անմօրուս և մազերնին փայլուն։ Գեղեցիկ չեն կրնար ըսուիլ, բայց և ոչ ալ տգեղ, թէպէտ և Գանդոնի յախճապակեայ անօթոց վրայ եղած նկարները աւելի տգեղութեան գաղափարը կուտան։ Ստորին դասէ մարդիկ բարե-